

ROLA JEDNOSTEK PENITENCJARNYCH TYPU PÓŁOTWARTEGO I OTWARTEGO W PROCESIE RESOCJALIZACJI OSADZONYCH

Mirosław ŁUSZCZ¹

Streszczenie. W pracy autor przedstawił, na różnych płaszczyznach, różnice wynikające z typów zakładów karnych, w których skazani odbywają karę pozbawienia wolności. Różnice te w znaczący sposób wpływają na cały przebieg odbywania kary oraz szeroko rozumianej resocjalizacji, co w konsekwencji ułatwia im szybsze opuszczenie więzienia.

Słowa kluczowe: zakład półotwarty, zakład otwarty, osadzony, jednostka penitencjarna, resocjalizacja.

„Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym”², co oznacza, że jesteśmy objęci ochroną prawną. Ochroną, dzięki której możemy funkcjonować, żyć w swoim kraju. Istotne jest także podejście ustawodawcy w kwestii społecznej, mianowicie państwo polskie urzeczywistnia „zasady sprawiedliwości społecznej”³. Jesteśmy zatem „wobec prawa równi”⁴ i zasad, według których żyjemy. Równość oznacza także bezpieczeństwo, które wprost wynika z zapisu: „Rzeczpospolita Polska strzeże... wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwa obywateli”⁵. Choć w obowiązującym prawie znajdziemy zapis mówiący o tym, że „każdemu zapewnia się... wolność osobistą”⁶, to niejednokrotnie w społeczeństwie znajdują się jednostki, które nie przestrzegają obowiązującego prawa. Państwo radzi sobie z takimi obywatelami poprzez odizolowanie ich od społeczeństwa, przy czym „pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonym w ustawie”⁷. Zgodnie z prawem osoba popełniająca przestępstwo musi

¹ Porucznik Służby Więziennej, kierownik działu ochrony w Zakładzie Karnym w Trzebinie. Doktorant na Wydziale Nauk Społecznych w Akademii Wyższej Szkoły Biznesu w Dąbrowie Górniczej.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 (Dz.U. z 1997 Nr 78, poz. 483), art. 2.

³ Art. 2, ibidem.

⁴ Art. 32, ibidem.

⁵ Art. 5, ibidem.

⁶ Art. 41, ibidem.

⁷ Ibidem.

liczyć się z pobytem w jednostce penitencjarnej. Odsobnienie od społeczeństwa uzależnione jest od charakteru popełnionego przestępstwa. Przepisy prawa karnego przewidują m.in. kary pozbawienia wolności, 25 lat pozbawienia wolności, dożywotniego pozbawienia wolności⁸. Osoba taka jest umieszczana zgodnie z wyrokiem sądu w jednostce penitencjarnej. „Zakłady karne mogą być tworzone jako samodzielne zakłady, jako oddziały zakładu karnego lub areszty śledcze, kilka zakładów karnych może posiadać wspólną administrację”⁹. Jednostkami „kieruje dyrektor”¹⁰, te zaś „podlegają Ministrowi Sprawiedliwości”. Kluczowym elementem funkcjonowania w pierwszych dniach od umieszczenia w zakładzie karnym osadzonego są decyzje „komisji penitencjarnej”¹¹. W celu stworzenia warunków sprzyjających indywidualnemu postępowaniu ze skazanymi komisja penitencjarna dokonuje klasyfikacji osadzonych. Czynność ta polega na zaliczeniu każdego skazanego do odpowiedniej podgrupy klasyfikacyjnej, co umożliwi później właściwe zakwaterowanie go wewnątrz zakładu. Ma to zapobiegać rozprzestrzenianiu się szkodliwych wpływów zdemoralizowanych oraz zapewnić wszystkim bezpieczeństwo osobiste. Inną funkcją klasyfikacji jest wybór właściwego systemu wykonywania kary oraz rodzaju i typu zakładu karnego. „Zaliczenia skazanych do określonej podgrupy klasyfikacyjnej dokonuje się, mając na względzie szczególnie płeć... uprzednie odbywanie kary pozbawienia wolności... wysokość pozostałej do odbycia kary pozbawienia wolności”¹². Z klasyfikacją skazanych ściśle związany jest podział zakładów karnych na rodzaje i typy. „Karę pozbawienia wolności wykonuje się w następujących rodzajach zakładów karnych – zakładach karnych dla młodocianych, zakładach karnych dla odbywających karę po raz pierwszy, zakładach karnych dla recydywistów penitencjarnych”¹³.

Jednostki penitencjarne różnią się od siebie głównie stopniem nasycenia technicznymi urządzeniami ochronnymi służącymi do zapewnienia bezpieczeństwa oraz udaremnienia ucieczki skazanych. Do tych urządzeń należą przede wszystkim ogrodzenia zewnętrzne i wewnętrzne, kraty, bramy i zabezpieczenia elektroniczne. O stopniu izolacji skazanych decydują także przepisy prawne, które regulują zasady poruszania się w obrębie zakładu, jak i warunki, na jakich skazany może go opuścić. Pobyt w jednostce penitencjarnej to nie tylko sama kara pozbawienia wolności, to cały proces polegający nie tylko na izolacji, lecz także między innymi na przygotowaniu takiej osoby do życia w społeczeństwie po zakończeniu odbywania kary. Celem kary pozbawienia wolności jest „wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanых postaw... poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego i tym samym

⁸ Art. 32 Ustawa Kodeks Karny z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).

⁹ J. Hołda, *Prawo karne wykonawcze*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2006, s. 26.

¹⁰ Art. 72 § 1, *ibidem*.

¹¹ Art. 75 § 1, Ustawa Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).

¹² Art. 82 § 2, *ibidem*.

¹³ Art. 69 § 1, *ibidem*.

powstrzymania się od powrotu do przestępstwa”¹⁴. W myśl standardów międzynarodowych, a zwłaszcza Reguł Minimum Postępowania z Więźniami, ustanowionych przez ONZ w 1957 r., „należy dążyć do zminimalizowania różnic pomiędzy życiem w więzieniu a życiem na wolności, które powodują zmniejszenie u więźniów poczucia odpowiedzialności lub szacunku należnego im jako istotom ludzkim”¹⁵. W tym celu należy m.in. podtrzymać i umacniać związki skazanego z rodziną poprzez udzielanie przepustek. Widzimy zatem, że ustawodawca, jak również organy instytucji międzynarodowej trafnie wskazują działania, jakimi ma się kierować personel więzienny wobec osób, które przebywają w jednostkach penitencjarnych. „Resocjalizacja to proces modyfikacji”¹⁶ – także zabiegi, którymi „kształtuje się u tej jednostki normy społeczne i wartości”¹⁷. Trudno sobie wyobrazić osiągnięcie tego celu przy tradycyjnie pojmowanych przez opinię publiczną sposobach postępowania z osobami pozbawionymi wolności, to jest w warunkach całkowitej izolacji od dynamicznie zmieniającego się świata zewnętrznego. Zatem kluczowe wydaje się, aby w trakcie pobytu w jednostce penitencjarnej nie przekreślać osadzonych – trzeba dać tym osobom szansę powrotu do normalności, wskazać właściwą drogę: na tym właśnie polega kluczowa rola jednostek penitencjarnych typu półotwartego i otwartego. Już sama charakterystyka zakładów karnych – charakterystyka infrastruktury – wpływa na socjalizację osadzonych, mianowicie: w zakładach karnych typu półotwartego „okna budynków, w których stale przebywają osadzeni, wyposaża się w zabezpieczenia techniczno-ochronne”¹⁸, a w jednostkach typu otwartego „...okna budynków mogą być wyposażone w zabezpieczenia techniczno-ochronne”¹⁹. Jeśli porównamy warunki techniczne opisane wyżej z tymi, które obowiązują w zakładach karnych typu zamkniętego, dostrzeżemy ogromną różnicę: „okna budynków i budowli, w których stale lub czasowo przebywają osadzeni, są wyposażone w kraty”²⁰. Pobyt osadzonego w jednostkach o zmniejszonym rygorze to nie tylko sam pobyt i kara, to również pełny proces socjalizacji, który odbywa się na wielu płaszczyznach. Poczawszy od swobody poruszania się „urządzenia sanitarne w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego mogą być usytuowane poza celami mieszkalnymi”²¹, jak również samego ciągłego pobytu w celi mieszkalnej. W zakładach otwartych „cele mieszkalne skazanych pozostają otwarte przez całą dobę”²². Dostrzegamy zatem, że ze zmniejszonym rygorem odbywania kary pozbawienia wolności idzie zwiększenie swobody osadzonych, ich sztuka przywracania do życia w społeczeństwie. Należy wskazać jako dobrą praktykę sposób poruszania się osadzonych

¹⁴ Art. 67 § 1, ibidem.

¹⁵ Reguły Minimalne Postępowania z Więźniami ONZ, 1957, reguła 5 pkt 1.

¹⁶ <https://pl.wikipedia.org/wiki/Resocjalizacja> [dostęp: 3 grudnia 2018 r.].

¹⁷ Ibidem [dostęp: 3 grudnia 2018 r.].

¹⁸ § 6 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (Dz.U. 2016 poz. 1804).

¹⁹ § 7 pkt 2, ibidem.

²⁰ § 5 pkt 3, ibidem.

²¹ Art. 110 § 3 Ustawa Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).

²² Art. 92 § 1 ibidem.

po terenie jednostki – w jednostce typu półotwartego „skazani mogą poruszać się po terenie zakładu karnego”²³, jednak nie może tu być dowolności i pełnej swobody, gdyż mogą oni (osadzeni) poruszać się „w czasie i miejscach ustalonych w porządku wewnętrznym”²⁴, jak również „spacery osadzonych odbywają się na wyznaczonych placach”²⁵. Swoboda w poruszaniu się na terenie jednostki w miejscach do tego wyznaczonych uczy osadzonych samodyscypliny i przestrzegania prawa. Osoba przebywająca w zakładzie karnym jest „naznaczona”, zarówno przez otrzymany wyrok, często podany do publicznej wiadomości, jak również poprzez odizolowanie w zakładzie karnym. Proces socjalizacji to utożsamianie ze społeczeństwem. W jednostkach o zmniejszonym rygorze „skazani mogą korzystać z własnej odzieży, bielizny i obuwia”²⁶. Widzimy zatem, że stygmatyzacja takiej osoby jest zmniejszona – jest traktowana jak pełnoprawny obywatel społeczeństwa, z którego została czasowo wyłączona. Można dostrzec ten element również w kwestii kontaktów z członkami rodziny, gdzie „skazany może korzystać z nieograniczonej liczby widzeń”²⁷, podczas gdy w zakładzie karnym typu zamkniętego „widzenia skazanych podlegają nadzorowi administracji zakładu karnego”²⁸ oraz „korespondencja skazanych podlega cenzurze”²⁹. Dostrzeżemy zatem, że pobyt w jednostce półotwartej i otwartej umożliwia kontakt i zmniejsza rygor odbywania kary pozbawienia wolności.

Przywracanie do życia w społeczeństwie jednostki umieszczonej w zakładzie karnym to proces często związany z czasowym opuszczeniem terenu zakładu karnego przez osadzonego. Międzynarodowe ustalenia „zezwalają na komunikowanie się pod odpowiednim nadzorem z rodziną i przyjaciółmi w regularnych odstępach czasu”³⁰. W tym celu należy m.in. podtrzymać i umacniać związki skazanego z rodziną poprzez udzielanie przepustek.

Bardzo ważnym elementem strukturalnym w resocjalizacji osadzonych jest praca. Ustawodawca słusznie określił, że każdy osadzony ma obowiązek „wykonywania pracy”³¹, która kształtuje właściwe i pożądane nawyki. Elementem, który należy wskazać, jest obowiązek tejże pracy „w wymiarze nieprzekraczającym 90 godzin miesięcznie”³², a co za tym idzie, osadzony wykonuje ją nieodpłatnie, gdyż „skazanemu nie przysługuje wynagrodzenie”³³. Mimo kształtowania postaw, jaką jest praca, kierownictwo jednostki nie ma dobrowolności w kierowaniu do jej wykonywania, gdyż praca nieodpłatna w wymiarze, o którym pisałem,

²³ Art. 91 § 1 pkt 5, Ustawa Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).

²⁴ Art. 91 § 1 pkt 5, ibidem.

²⁵ § 106 pkt 1 *Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej* (Dz.U. 2016 poz. 1804).

²⁶ Art. 91 § 1 pkt 6, ibidem.

²⁷ Art. 92 § 1 pkt 10, ibidem.

²⁸ Art. 90 § 1 pkt 7, ibidem.

²⁹ Art. 90 § 1 pkt 9, ibidem.

³⁰ Reguły Minimalne Postępowania z Więźniami, ONZ, 1957 r. – reguła 58.

³¹ Art. 116 § 1 pkt 4 Ustawa Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).

³² Art. 123a § 1 pkt 4, ibidem.

³³ Art. 123a § 1 pkt 4, ibidem.

może być wykonywana między innymi na rzecz „samorządu terytorialnego”³⁴ lub „podmiotów, dla których organ gminy, powiatu lub województwa jest organem założycielskim”³⁵. Widzimy tutaj znamiennej zależność pracy osoby pozbawionej wolności na rzecz samorządu lokalnego w strukturach ludzi i społeczeństwa go otaczającego. W człowieku rodzi się chęć pracy, właściwego zadaniowania i zorganizowania swojego życia i czasu w jednostce penitencjarnej. Samo opuszczenie jednostki penitencjarnej to nie tylko wyjście z szeroko pojętym zatrudnieniem. W obowiązującym prawie słusznie określono, że pobyt poza jednostką może być zorganizowany w związku z kilkoma przesłankami. Mianowicie: w formie nagród, „zezwolenie na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin”³⁶ lub „zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego bez dozoru, na okres nieprzekraczający jednorazowo 14 dni”³⁷. Opuszczenie zakładu powiązane jest z typem zakładu karnego (tzw. przepustki programowe lub systemowe). Na przykład przepustka z zakładu karnego typu półotwartego może być udzielona nie częściej niż raz w miesiącu, łącznie na okres nieprzekraczający 14 dni w roku³⁸, a co za tym idzie, „przepustka z zakładu karnego otwartego może być udzielona nie częściej niż raz w miesiącu, łącznie na okres nieprzekraczający 28 dni w roku”³⁹. Ostatnia, o której wspomnę, to przepustka okolicznościowa (losowa), czyli „zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego pod konwojem funkcjonariusza Służby Więziennej, osoby godnej zaufania lub samodzielnie, na czas nieprzekraczający 5 dni, w celu odwiedzenia poważnie chorego członka rodziny, uczestnictwa w pogrzebie członka rodziny oraz w innych wypadkach szczególnie ważnych dla skazanego”⁴⁰. A także bardzo ważna w procesie resocjalizacji przepustka zadaniowa, która obejmuje „zezwolenie na opuszczenie zakładu karnego, łącznie na czas do 14 dni, zwłaszcza w celu podejmowania starań o uzyskanie po zwolnieniu odpowiednich możliwości zamieszkania i pracy”⁴¹. Nie wszyscy skazani mogą jednak wybrać te możliwości. Korzystanie z przepustek uzależniono m.in. od odbycia przez skazanego określonej części kary, typu zakładu, w którym on aktualnie przebywa, oraz jego zachowania i postawy.

Skazanym w ramach przepustek można zezwalać na uczestniczenie w nauce, szkoleniu oraz zajęciach terapeutycznych organizowanych poza terenem zakładu karnego, a także na udział w zajęciach i imprezach kulturalno-oświatowych lub sportowych organizowanych poza terenem zakładu karnego. Najbardziej ograniczone kontakty zewnętrzne mają, z oczywistych względów, skazani odbywający karę w zakładach karnych typu zamkniętego, gdyż „cele mieszkalne skazanych

³⁴ Art. 123a § 1 pkt 1, ibidem.

³⁵ Art. 123a § 1 pkt 2, ibidem.

³⁶ Art. 138 § 1 pkt 7, ibidem.

³⁷ Art. 138 § 1 pkt, ibidem.

³⁸ Art. 91 pkt 7, ibidem.

³⁹ Art. 92 pkt 9, ibidem.

⁴⁰ Art. 141 § 1 Ustawa Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).

⁴¹ Art. 165 § 2, ibidem.

mogą być otwarte w porze dziennej przez określony czas⁴² oraz „skazani mogą być zatrudniani... w pełnym systemie konwojowania”⁴³.

Elementem, nad którym chciałbym się szerzej pochylić, jest praca osadzonych, ich zatrudnienie to wymierny wpływ na resocjalizację oraz postrzeganie przez społeczeństwo.

Kolejnym przywilejem skazanych jest możliwość korzystania z zatrudnienia. Może ono odbywać się na podstawie skierowania do pracy, zawarcia umowy lub wykonywania przez skazanego pracy zarobkowej na własny rachunek. Tradycyjnym sposobem zatrudnienia skazanych jest skierowanie do pracy. Ma ono formę decyzji administracyjnej podejmowanej przez dyrektora zakładu karnego. Skazani kierowani są do prac porządkowych i pomocniczych o charakterze administracyjno-gospodarczym, a także do przedsiębiorstw i gospodarstw przywieziennych.

Zasady zatrudniania osób skazanych reguluje Ustawa Kodeks karny wykonawczy. Znajdziemy tam znamienne zapisy: „skazanego zatrudnia się na podstawie skierowania do pracy albo umożliwia się mu wykonywanie pracy zarobkowej w ramach umowy o pracę, umowy zlecenia, umowy o dzieło, umowy o pracę nakładczą lub na innej podstawie prawnej”⁴⁴. W zakresie tego zatrudnienia skazany może świadczyć pracę na rzecz różnych podmiotów, takich jak sam zakład karny czy inne jednostki organizacyjne Służby Więziennej, a także przywiezienny zakład pracy, inny pracodawca (np. zewnętrzny przedsiębiorca), organy samorządu terytorialnego czy instytucje charytatywne.

W ramach realizowanego przez Służbę Więzienną programu „Praca dla Więźniów” wielu osadzonym odbywającym karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego daje się możliwość zatrudnienia poza zakładem karnym. W zakładzie karnym typu półotwartego „skazani mogą być zatrudniani poza terenem zakładu karnego w systemie zmniejszonego konwojowania lub bez konwojenta, w tym również na pojedynczych stanowiskach pracy”⁴⁵. Natomiast w zakładzie karnym typu otwartego „skazanych zatrudnia się przede wszystkim poza terenem zakładu karnego, bez konwojenta, na pojedynczych stanowiskach pracy”⁴⁶. Zatrudnienie przy skierowaniu odbywa się na mocy decyzji dyrektora zakładu karnego, który zawarł z pracodawcą zewnętrznym umowę o zatrudnienie odpłatne osadzonych. Dobre praktyki pracy są widoczne np. w Areszcie Śledczym w Kielcach, gdzie osadzeni „wykonują prace społeczne na rzecz Sądów, Policji”⁴⁷, lub w zakładzie karnym w Trzebini, gdzie „zatrudnionych jest (odpłatnie i nieodpłatnie) blisko 80% więźniów”⁴⁸. W przeciwieństwie do zawierania ze skazanym umowy o pracę skierowanie nie powoduje powstania stosunku pracy między

⁴² Art. 90 pkt 1, ibidem.

⁴³ Art. 90 pkt 2, ibidem.

⁴⁴ Art. 121 ust. 2, ibidem.

⁴⁵ Art. 91 pkt 2, ibidem.

⁴⁶ Art. 92 pkt 2, ibidem.

⁴⁷ <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Praca-osadzonych> [dostęp: 3 grudnia 2018 r.].

⁴⁸ <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-trzebini-iii-miejsce-zakladu-karnego-w-trzebini> [dostęp: 3 grudnia 2018 r.].

skazanym a pracodawcą zewnętrznym. „W stosunku do więźniów zatrudnionych na podstawie skierowania do pracy nie stosuje się przepisów prawa pracy, z wyjątkiem przepisów dotyczących czasu pracy oraz bezpieczeństwa i higieny pracy”⁴⁹.

Nie każdemu skazanemu można zaoferować pracę u zewnętrznego pracodawcy. „Skazany na karę dożywotniego pozbawienia wolności odbywający karę w zakładzie typu zamkniętego może wykonywać pracę wyłącznie na terenie zakładu karnego”⁵⁰. W zakładzie karnym typu zamkniętego preferuje się zatrudnianie skazanych na jego terenie. „Skazani mogą być zatrudniani poza terenem zakładu karnego, w pełnym systemie konwojowania”⁵¹. Oczywiście z wyłączeniem odbywających dożywocie. Jakże zatem możemy dostrzec korzyści z zatrudnienia osadzonych? Należą do nich:

1. Możliwość podjęcia pracy daje szansę bezpłatnego przyuczenia do zawodu i przyuczenia do późniejszej aktywizacji zawodowej w warunkach wolnościowych;
2. Zatrudnienie daje możliwość pozyskania środków finansowych przez osadzonych na własne potrzeby w sposób akceptowany społecznie, co może pozwolić na finansowe wspieranie rodziny przez przekazywanie jej zarobionej kwoty oraz być źródłem pokrycia kar pieniężnych, np. alimentów lub grzywnien;
3. Wykonywanie konkretnych czynności uczy systematyczności i wywiązywania się z przydzielonych obowiązków, kształtuje poczucie odpowiedzialności za wykonaną pracę i jest treningiem do samodzielnego życia na wolności oraz przygotowaniem do powrotu do społeczeństwa;
4. Zatrudnienie w więzieniu stwarza możliwość zagospodarowania czasu wolnego, przeciwdziała rozwojowi podkultury więziennej, przemocy w stosunku do innych osadzonych czy samookaleczeniom;
5. Kształtowanie poczucia przydatności, użyteczności, nabycie umiejętności współpracy w zespole, pojawienie się poczucia sensu życia, sensowności podejmowanego wysiłku, poczucia bycia docenianym przez innych;
6. Powstawanie nowych miejsc pracy stwarza nową sytuację, znoszącą poczucie bezcelowości pobytu w zakładzie karnym, oraz pozwala zachować sprawność zawodową, siły fizyczne i umysłowe.

Skazany ma również prawo utrzymywać więzi z rodziną, przede wszystkim poprzez widzenia. Jest to konieczne dla jego prawidłowego przebiegu kary i readaptacji społecznej. Musi być przekonany, że nadal jest członkiem swego środowiska, zwłaszcza rodzinnego, i że po odbyciu kary musi do niego wrócić. Skazany może widzieć się nie tylko z rodziną i osobami najbliższymi, lecz także ze swoim obrońcą lub inną osobą za zgodą dyrektora zakładu karnego. Liczba widzeń przysługujących skazanemu oraz zasady ich przeprowadzania uzależnione są przede wszystkim od rodzaju zakładu karnego, w jakim skazany odbywa karę. Dostrzec możemy

⁴⁹ Art. 121 § 9 Ustawa Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).

⁵⁰ Art. 121 § 10, *ibidem*.

⁵¹ Art. 90 pkt 2, *ibidem*.

dobrodziejstwo pobytu dla osadzonego w zakładzie karnym typu półotwartego, gdzie „skazani mogą korzystać z trzech widzeń w miesiącu, które za zgodą dyrektora zakładu karnego mogą być połączone. Widzenia skazanych podlegają nadzorowi administracji zakładu karnego, rozmowy skazanych w trakcie widzeń mogą podlegać kontroli administracji zakładu karnego”⁵². Natomiast w zakładzie karnym typu otwartego „skazany może korzystać z nieograniczonej liczby widzeń. Widzenia mogą podlegać nadzorowi administracji zakładu karnego. Rozmowy skazanych w trakcie widzeń nie podlegają kontroli administracji zakładu karnego”⁵³. W jednostce o największym rygorze, jaką jest zakład karny typu zamkniętego, „skazani mogą korzystać z dwóch widzeń w miesiącu, a za zgodą dyrektora zakładu karnego wykorzystać je jednorazowo. Widzenia skazanych podlegają nadzorowi administracji zakładu karnego; rozmowy skazanych w trakcie widzeń podlegają kontroli administracji zakładu karnego”⁵⁴.

Człowiek każdego dnia dokonuje wyboru pomiędzy wachlarzem możliwych zachowań. „Model resocjalizacyjny zakładu winien być tak skonstruowany, aby więzień mógł również takich wyborów dokonywać. Idzie tu o dwie kwestie: żeby wybory dobre moralnie przynosiły oczekiwane przez więźnia korzyści oraz aby złe wybory przynosiły mu straty osobiste. W ten sposób tworzy się sytuacja analogiczna do pozawięziennej, zaś więzień uczy się dokonywania samodzielnych wyborów. Stworzona zostaje w ten sposób sytuacja, w której każdy ma swój własny los w swoim ręku. Oznacza to, że odpowiada on za własne wybory. Odpowiedzialność ta materializuje się w złagodzeniach lub zaostrzeniach warunków odbywania kary pozbawienia wolności. Odpowiada to założeniom tzw. wolnej progresji, w myśl której można więźnia nie tylko awansować, a zatem zwiększać jego uprawnienia, ale też degradować, zmniejszając je. Łączy się to naturalnie ze zwiększeniem lub zmniejszeniem samokontroli i zaufania, jakim więzień może być obdarzony ze strony personelu”⁵⁵. Zatem można założyć, że istotne jest dla resocjalizacji, w jakiego typu jednostce penitencjarnej osadzony odbywa karę pozbawienia wolności.

Podsumowanie

Niewątpliwie ważnym elementem w odbywaniu kary pozbawienia wolności przez skazanych jest typ zakładu, w jakim odbywa się karę. Zakłady karne typu otwartego pełnią ważną funkcję w systemie penitencjarnym, ponieważ stwarzają najwyższy i najkorzystniejszy stopień w ich rozwoju. Złagodzenie obowiązujących zasad i norm jest silnym bodźcem w resocjalizacji skazanych. Przebywanie w takim zakładzie stwarza warunki w jak największym stopniu podobne do życia na wolności. Dlatego organizacja jednostek penitencjarnych typu półotwartego

⁵² Art. 91 pkt 8, 9 Ustawa Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).

⁵³ Art. 92 pkt 10, 11, ibidem.

⁵⁴ Art. 90 pkt 6, 7 ibidem.

⁵⁵ H. Machel, *Propozycja modelu ośrodka pracy skazanych dla młodocianych i dorosłych nie recydywistów (konceptcja, organizacja, wdrożenie i ocena)*, „Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny”, 1983, s. 102-104.

i otwartego w procesie resocjalizacji osadzonych daje prawne możliwości złagodzenia stopnia nasycenia w techniczne urządzenia ochronne, tj. ogrodzenia zewnętrzne i wewnętrzne, kraty, bramy i zabezpieczenia elektroniczne. Dodatkowo otwarcie cel przez całą dobę, jak i możliwość poruszania się po terenie jednostki w wyznaczonych rejonach we własnej odzieży i obuwiu sprawia, że skazany czuje się traktowany jak obywatel państwa. Należy zwrócić uwagę na rolę rodziny skazanych w procesie resocjalizacji. Bezwzględnie powinna się ona włączyć wraz z administracją penitencjarną w ten proces, aby podejmowane wysiłki odniosły zamierzony skutek. Żaden bowiem program resocjalizacyjny nie odniesie sukcesu, jeśli nie uwzględnimy tych ludzi, z którymi skazany po zwolnieniu z zakładu karnego będzie żył. Szczególnie ważne i istotne jest to w przypadku osób związanych blisko z rodziną, posiadających dzieci. Zatem istotne znaczenie w procesie resocjalizacji ma kontakt skazanego z rodziną poprzez widzenia, przepustki, korespondencję oraz rozmowy telefoniczne. Rodzaj kontaktów osadzonych z ich rodzinami i najbliższymi w znacznej mierze jest uzależniony od samego skazanego, jego postawy i zachowania w trakcie odbywania kary. Należy zauważyć również, że widzenia z osobami bliskimi z kolei odbywają się głównie na terenie zakładu karnego. Rozmowy telefoniczne nie są kontrolowane, korespondencja nie jest cenzurowana, a to wymierny aspekt zaufania, zmniejszenia reżimu bezpieczeństwa i resocjalizacji. Przepustki z kolei są szczególną formą kontaktu skazanych z rodziną, ponieważ umożliwiają im pobyt w domu rodzinnym. Dla pozytywnego funkcjonowania skazanych, a tym bardziej dla właściwego przebiegu procesu ich resocjalizacji i socjalizacji, bardzo istotny jest problem ograniczenia deprywacji. Najbardziej efektywnym sposobem łagodzenia skutków deprywacji jest udzielanie skazanym przepustek z zakładów karnych. Przepustki udzielane skazanym w formie nagród są istotnym środkiem oddziaływania na nich. Nadzieja na otrzymanie przepustki mobilizuje skazanych do co najmniej poprawnego zachowania w czasie pobytu w zakładzie karnym. Z drugiej strony dzięki przepustkom rodziny skazanych włączają się w proces resocjalizacji. Kontakty skazanych ze światem zewnętrznym, realizowane poprzez opuszczanie zakładu karnego na czas ściśle określony, mają chyba najistotniejsze znaczenie dla sprawdzenia wyników pracy penitencjarnej ze skazanym. Praca zarobkowa jest niezmiernie istotna dla ich sytuacji materialnej oraz sytuacji ich rodzin. Dzięki tej pracy skazani mogą poprawiać swój status materialny oraz wspomóc rodzinę. Ponadto praca wypełnia czas spędzony w izolacji i wyucza nowe oraz rozwija posiadane umiejętności, uczy zaradności życiowej i kształtuje nawyk pracy. Wykonywanie różnych prac, zarówno na rzecz zakładu, jak i prac zarobkowych, ma na celu wykształcenie szacunku do pracy oraz pokazanie innej drogi utrzymania się na wolności niż działalność przestępcza. Skazany odbywający karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu półotwartego i otwartego korzysta z zatrudnienia poza zakładem karnym, może samodzielnie wychodzić i pracować poza murami zakładu, w tym na pojedynczych stanowiskach pracy. Widzimy zatem, że wszystkie elementy, jakimi „dysponują” jednostki półotwarte

i „otwarte”, skierowane na i dla osadzonych, wpływają znacząco na ich osoby. Na szeroko pojęty proces resocjalizacji, który zaczyna się pierwszego dnia pobytu w zakładzie karnym, a kończy w momencie niepowrotu do przestępstwa po opuszczeniu murów więzienia.

BIBLIOGRAFIA

- [1] HOŁDA J., *Prawo karne wykonawcze*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2006.
- [2] <https://pl.wikipedia.org/wiki/Resocjalizacja> [dostęp: 3 grudnia 2018 r.].
- [3] <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/Praca-osadzonych> [dostęp: 3 grudnia 2018 r.].
- [4] <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/zaklad-karny-w-trzebini-iii-miejsce-zakladu-karnego-w-trzebini> [dostęp: 3 grudnia 2018 r.].
- [5] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 (Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483).
- [6] MACHEL H., *Propozycja modelu ośrodka pracy skazanych dla młodocianych i dorosłych nie recydywistów (koncepcja, organizacja, wdrożenie i ocena)*, „Przegląd Penitencjarny i Kryminologiczny”, 1983, Nr 3.
- [7] POSPISZYŁ K., *Resocjalizacja*, Warszawa 1998.
- [8] Reguły Minimalne Postępowania z Więźniami ONZ, 1957 r.
- [9] Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (Dz.U. 2016 poz. 1804).
- [10] Ustawa Kodeks Karny Wykonawczy z dnia 6 czerwca 1997 r. (Dz.U. 1997 Nr 90, poz. 557).
- [11] Ustawa o Służbie Więziennej z dnia 9 kwietnia 2010 r. (Dz.U. 2010 Nr 79, poz. 523).

THE ROLE OF PENITENTIARY UNITS OF A HALF-OPEN AND OPEN TYPE IN THE PROCESS OF RESOCIALIZATION OF PRISONERS

Abstract. According to the law, the person committing a crime must take into account the stay in a penitentiary unit. In order to create conditions conducive to individual treatment of convicts, the penitentiary commission classifies prisoners. The type of establishment is a term referring to separate categories of convicts, primarily due to the principle of individualization and adopted criteria for classification. For the positive functioning of convicts, let alone for the proper course of their and socialization process, the problem of processing deprivation is very important. Therefore, it can be assumed that it is important for resocialization in which type of penitentiary unit the prisoner is imprisoned.

Keywords: semi-open penitentiary unit, open penitentiary unit, embedded, penitentiary unit, resocialization.